

RAFAŁ KUBICKI
(Uniwersytet Gdański)

WYKAZ CZYNSZÓW I SŁUŻB KOMTURSTWA CZŁUCHOWSKIEGO
Z 1446 ROKU WRAZ Z INWENTARZEM KONI, UZBROJENIA
I ZAPASÓW KUCHNI NA ZAMKU W CZŁUCHOWIE

Słowa kluczowe: zakon krzyżacki, gospodarka wiejska, Pomorze Wschodnie

Podjmując próbę rekonstrukcji stanu gospodarki wiejskiej we władztwie zakonu krzyżackiego w Prusach, mamy do dyspozycji szereg źródeł o charakterze przekrojowym. Do najważniejszych wśród nich należą wykazy czynszów pobieranych przez Zakon z wsi i obiektów gospodarczych (m.in. młynów i karczem). Dają one możliwość w miarę całościowej prezentacji stanu gospodarki wiejskiej (liczby łąnów zagospodarowanych i pustych) oraz infrastruktury gospodarczej w chwili sporządzenia wykazu. Zestawienie kilku przekazów tego typu, dotyczących tego samego terenu, pozwala zaś na śledzenie przemian następujących w sieci osadniczej i ogólnym stanie zagospodarowania. Opisana sytuacja dotyczy m.in. terenu komturstwa człuchowskiego. Dotychczas opublikowano dwa źródła o charakterze przekrojowym, powstałe w pierwszej połowie XV w., które uwzględniają to komturstwo. Mowa tu o wykazie krzywd i strat archidiecezji gnieźnieńskiej z 1436 r.¹ i zestawieniu czynszów komturstwa człuchowskiego z 1437 r., ogłoszonym w ramach tzw. wielkiej księgi czynszowej zakonu krzyżackiego, zawierającej w rzeczywistości dane pozyskane w ramach wizytacji krajowej². Dodajmy, że ważne informacje, dopełniające oba przekazy, przynosi wykaz dziesięcin sporządzony w ramach również opublikowanej wizytacji dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskie-

¹ Marian BISKUP, *Wykaz krzywd i strat wyrządzonych archidiecezji gnieźnieńskiej w okręgach człuchowskim i tucholskim z roku 1436*, *Zapiski Historyczne* (dalej cyt. ZH), t. 69: 2004, z. 1, s. 111–123.

² *Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*, hrsg. v. Peter G. THIELEN, Marburg 1958, s. 108–113.

go z 1512 r.³ W tej sytuacji każdy kolejny przekaz tego rodzaju stanowi bardzo ważny materiał porównawczy, pomocny w dalszych badaniach nad osadnictwem i gospodarką wiejską.

W związku z tym publikujemy wykaz czynszów i służb komturstwa człuchowskiego z 1446 r., który w zasadniczej swej części ma podobny charakter do wspomnianego zestawienia czynszów komturstwa z 1437 r., zawiera jednak zazwyczaj bardziej szczegółowe dane na ten temat⁴. W pierwszej części wykazu umieszczono zestawienie koni, dane na temat zaopatrzenia zbrojowni i zapasów zgromadzonych w kuchni na zamku w Człuchowie⁵. Dalej znajduje się, stanowiący zasadniczą część zestawienia, opis stanu poszczególnych osad wiejskich. Obok ogólnej liczby łańów czynszowych odnotowuje on nie tylko liczbę łańów faktycznie zasiedlonych, z wysokością płaconego z nich czynszu, lecz także liczbę łańów pustych i tych znajdujących się w trakcie ponownego zagospodarowywania (w okresie wolnizny), z podaniem terminu wpłaty pierwszego czynszu. W wykazie uwzględniono także czynsze pobierane z działających na terenie komturstwa karczmi i młynów, zamienione na czynsz w pieniądzu dawne świadczenia dóbr rycerskich na prawie polskim (ekwiwalent w pieniądzu za krowę i świnie – opłata określona jako *swen und ku tziñß*), oraz tzw. owies leśny (*walthaber*) – opłatę za pozwolenie zbierania chrustu i wypasu bydła w lasach bukowych Zakonu. W ostatniej części omawiane źródło zawiera zestawienie służb rycerskich, w którym wymieniono zarówno dobra rycerskie obsadzone chłopami i służące zbrojnie, jak i te opuszczone, wówczas niezdołne do wypełniania swych zobowiązań militarnych⁶.

Prezentowany tu przekaz przechowywany jest obecnie w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (Tajne Archiwum Pruskich Dóbr Kultury) w Berlinie Dahlem (GStA PK), w obrębie zbiorów dawnego archiwum zakonu krzyżackiego. Umieszczono go wśród listów (Ordensbriefarchiv), pod numerem 28953 (sygnatura dawna Convents-Rechnungen f.). W drukowanym

---

³ *Visitationes bonorum archiepiscopatus necnon capituli Gnesnensis saeculi XVI*, ed. Bolesław ULANOWSKI, Kraków 1920, s. 334–336.

⁴ Źródło to znane jest już badaczom. Wykorzystywali je w swych pracach: Klemens BRUSKI, *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego studium prozopograficzne*, Gdańsk 2002; Rafał KUBICKI, *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk 2012; Michał TARGOWSKI, *Na prawie polskim i niemieckim. Kształtowanie się ziemskiej własności szlacheckiej na Pomorzu Gdańskim w XIII–XVI wieku*, Warszawa 2014. Niestety nie uwzględnił tego przekazu Maksymilian GRZEGORZ zob. idem, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chojnickiej w granicach komturstwa człuchowskiego*, Chojnice 2005 (dalej cyt. SHGZCH).

⁵ Fragment ten został opublikowany w *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, hrsg. v. Walther ZIESEMER, Danzig 1921 (dalej cyt. GA), s. 670–671.

⁶ M. TARGOWSKI, op.cit., s. 138, przyp. 113.

registariuszu korespondencji Zakonu opisano go jako: Inwentarz koni i broni, uzbrojenia i kuchni na zamku w Człuchowie; wykaz łąnów czynszowych i służb w okręgu człuchowskim („Inventar der Pferde und Waffen, des Geschützes und der Küche auf dem Schlosse Schlochau; Verzeichniß der Zinshufen und Dienste des Gebietes Schlochau”)⁷. Wykaz spisano na kartach papierowych złożonych w format dudki o wymiarach około 10 x 27 cm. Tekst spisano w języku niemieckim, minuskułą gotycką, pismem czytelnym z użyciem nielicznych abrewiacji. Kolejne karty mają foliację od 1 do 11v.

W przygotowaniu tekstu do druku korzystano częściowo z instrukcji wydawniczej Adama Wolffa⁸. W celu ukazania podstawy źródłowej użyto następujących symboli z instrukcji: /- -/ skreślenie, [s] potwierdzenie błędu lub indywidualizacji zapisu w podstawie wydania, (?) wątpliwość. Abrewiacje rozwiązano bez zaznaczania tego w tekście. W nawiasach kwadratowych uzupełniono daty roczne wpłaty czynszu. Występujące w tekście oryginalnym cyfry rzymskie zastąpiono arabskimi bez oznaczania tego w przypisach. Uproszczono również zapis kwot np: „441 mr” zamiast „400 und 41 mr”. W edycji ujednolicono zapis jednostek obrachunkowych i miary objętości, stosując następujące skróty: d – denarius (fenig, denar), f – firdung (wiardunek), mr – mark (grzywna), sc – scot (skojec), sch – scheffel (korzec), lb – libra (funt). Obowiązujące ówczesnie w państwie krzyżackim miary zbożowe to: 1 korzec (55,0 litrów) = 4 wiertle = 16 miarek, zaś system obrachunkowy: 1 grzywna = 4 wiardunki = 24 skojce = 60 szelągów = 720 fenigów (denarów). Oszczędność miejsca w druku zadecydowała o nieoddawaniu oryginalnego układu tekstu, lecz zastąpieniu go własnym, wprowadzonym przez wydawcę, uporządkowaniem graficznym.

---

⁷ *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525* (dalej cyt. RHDO), Pars I, vol. 3: (1511–1525), bearb. v. Erich JOACHIM, hrsg. v. Walther HUBATSCH, nr 28953, s. 534.

⁸ Adam WOLFF, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 1: 1957, s. 155–184.

ANEKS ŹRÓDŁOWY

Wykaz czynszów i służb komturstwa człuchowskiego z 1446 r.
wraz z inwentarzem koni, uzbrojenia i zapasów kuchni
na zamku w Człuchowie

Org.: *GStA PK, XX. HA, Ordensbriefarchiv nr 28953.*

Uw.: *Sygnatura dawna (Convents-Rechnungen f.).*

Regest: *RHDO, Pars 1, vol. 3 (1511–1525), nr 28953, s. 534.*

[k. 1r] Schlochow

Item der hawßkompthur 3 pferde und 2 manne hernesch. ^{a-}Item her Frantzke Bryger¹. Item her Johannes Hoensteyn^{2-a}. Item der waltmeister 3 pferde 2 manne hernesch. Item Heppenberg³ 3 pferde 1 manne harnesch. Item Dynyes Tzarthe⁴ 2 pferde 1 manne harnesch. Item Techwitz⁵ 3 pferde 1 manne harnesch. Item pferdemarschalk 3 pferde und zcu einem manne harnesch. Item 3 pferde nicht harnesch. Item der kellermeister 2 pferde. Item der thormeyster 1 pferd. Item der pfleger von der Baldeburg⁶ hoth 3 pferde und 1 manne harnesch. Item Hose⁷ 3 pferde. Item der kuchmeister zcu 1 manne harnesch. Item Johan Rost⁸ nicht pferde nicht harnesch.

Geschoß

Item 9 steynbuchszen. Item 8 kamern zcu buchszen. Item 19 lotbuchszen. Item 5 1/2 tonen pulver. Item 36 armbrost in der dreßkammer. Item 1 schok minus 4 orter armbrost in der puluerkamer. Item 200 schok pfeyle und 40 laden mit pfeyle uffim thorme. Item 10 schok und hundert schok pfeyle in der puluerkamer. Item harnesch zcu 5 mannen.

^{a-} ^a *Po prawej stronie dopisek, odnoszący się do obu osób: prysterbrüder.*

¹ Frantzke Bryger kapłan, bliżej nieznan.

² Johannes Hoenstein kapłan wzmiankowany w 1437 r. w konwencji w Toruniu, GA, s. 449.

³ Heppenberg, może tożsamy z wzmiankowanym w 1451 r. Conradem Heppenberg z konwentu w Brandenburgu, GA, s. 240.

⁴ Dynyes Tzarthe. W 1454 r. wzmiankowany był w składzie konwentu Antonius Czart, RHDO, Pars I, vol 1 (1198–1454), bearb. v. E. Joachim, hg. v. W. Hubatsch (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948), nr 12862, s. 836.

⁵ Heynrich Techwitz wzmiankowany w 1413 r. w konwencji w Człuchowie jako rycerz Zakonu pochodzący z Miśni, zob. Marian BISKUP, *Skład konwentu zakonu krzyżackiego w Człuchowie z 1413 r.*, ZH, t. 63: 1998, z.1, s. 127.

⁶ Prokurator w Białym Borze.

⁷ Hose, bliżej nieznan.

⁸ Johann Rost, wzmiankowany również w wykazie konwentu z 1437 i 1443 r., *Das grosse Zinsbuch*, s. 111; GA, s. 670.

[k. 1v] Dye kuche

Item 8 schok vlicken speckfleysch. Item 200 spyß trewge fleysch. Item 15 stukke rotwilt im saltze. Item 9 tonen saltz.

[k. 2r] Dese nochgeschrebin schryft weyset awß egentlichen alle tzinse an gelde und an getreyde awß steten und dorffern, an molen und wercherley sye sint und wye fil besatzter und unbesatzter und freyer huben im Schloweschen gebyete

Rychenaw⁹ hoth 66 tzynßhuben der ist 30 besetzt und 26 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Summa 13 mr. Summa: 36 huben sint wuste, 30 besetzt, item 4 huben freyheyt. Item 4 huben sullen tzinsen /-5-/ im [14]47ten jore.

Polnitz¹⁰ hoth 38 tzynßhuben der ist 29 besetzt und 23 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 10 sc, 2 huner. Item tzwene kretzem tzinset itzlicher 15 sc., der eine ist wuste. Summa 10 und und [s] 5 sc. Summa: 29 besetzen huben, 23 tzinsen, 6 haben freyheyt, 7 wuste. Item dy freyen sullen tzinsen im [14]48ten jore.

Mawskendorff¹¹ hoth 56 tzynßgarten der 44 besetzt und 40 zcu tzinse komen und tzinset vom garten 10 sc minus 6 d, 2 huner. Item ein krug der sulde tzinsen 2 1/2 mr und tzinset 2 mr. Summa 18 mr und 8 sc. Summa: 44 besetzt, 40 tzinsen, 4 freyen, 10 sint wuste. Item 4 freyen sullen tzinsen im [14]48ten jore.

Wenige Conitz¹² hoth 41 tzynßhuben der 35 besetzt und 15 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Item tzwene kretzem tzinsen zcu gutten mr, der eine ist wuste. Summa /-18 mr und 8 sc-/ 9 mr und 1 f. Summa: 35 besetzt, 15 tzinsen, 20 frey, 6 wuste. Item 12 huben sullen tzinsen im [14]48ten. Item 4 im [14]49ten jore. Item 4 im [14]51ten jore.

Summa 32 mr und 1 f.

[k. 2v] Newkirche¹³ hoth ^b50-^b tzynßhuben der ist 36 besetzt und 14 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Summa 7 mr. Item tzwene kretzem sulden tzinsen itzlicher 3 f, der eine ist wuste und sal tzinsen im [14]48ten jore. Item: 36 besetz, 14 tzinsen, 22 freye, 14 wuste. Item 16 freyen sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 6 im [14]50ten jore.

^{b-b} *Tekst nadpisany.*

⁹ Rychnow, 5 km na NE od Człuchowa, SHGZCH, s. 102–103.

¹⁰ Polnica, 10 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 94–95.

¹¹ Charzykowy, 5 km na NW od Chojnic, SHGZCH, s. 30–31.

¹² Chojniczki, 5 km na N od Chojnic, SHGZCH, s. 36–37.

¹³ Nowa Cerkiew, 7 km na E od Chojnic, SHGZCH, s. 84–85.

Brysen¹⁴ hoth 47 tzinßhuben der 21 1/2 besetzt und 14 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Summa 8 mr und 4 sc. Item 1 kretzem tzinset 1/2 mr, ist wuste. Item: 6 1/2 freyen, 25 1/2 sint wuste. Item 3 1/2 huben sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 2 im [14]49ten jore. Item 1 im [14]50ten jore.

Grose Gentznik¹⁵ hoth 57 tzinßhuben der ist 19 besetzt und 15 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 17 sc, 2 huner. Summa 10 mr und 16 sc. Item 2 kretzem itzlicher 1 mr, sint wuste. Item 4 sint noch frey. Item 38 wuste. Item 4 freyen sullen tzinsen im [14]48ten jore.

Lychtenhagen¹⁶ hoth 50 tzinßhuben der ist 21 besetzt und 17 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Summa 8 1/2 mr. Item 1 kretzem 1 mr, ist wuste. Item 17 tzinsen. Item 4 sint noch frey. Item 29 sint wuste. Item 2 freyen sullen tzinsen im [14]49ten jore. Item 2 im [14]50ten jore.

Summa 33 1/2 mr.

[k. 3r] Dampnitz¹⁷ hoth 50 tzinsshuben der ist 29 besetzt und 27 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr und 1 sc, 2 huner. Item 2 kruge zcu 3 f, einer ist wuste. Summa 14 mr 17 sc minus 6 d. Summa: 29 besetzt, 2 frey, item 19 wuste. Item 2 freyen tzinsen im [14]48ten jore.

Virchow¹⁸ hot 54 tzinßhuben der ist 25 besetzt und 10 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Summa 5 mr. Summa: 25 besetzt, item 15 freye, item 29 sint wuste. Item 4 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 4 im [14]49ten jore. Item 7 im [14]52ten jore.

Steynborn¹⁹ hoth 57 tzinßhuben der ist 56 besetzt und 35 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 16 sc, 2 huner. Item 2 kretzem sullen tzinsen 3 mr minus 1 f, der eine tzinset 5 f, der ander ist wuste. Summa 24 mr und 14 sc. Summa: 35 tzinsen, 21 sint frey, 1 ist wuste. Item 6 sullen tzinsen im [14]48ten. Item 4 im [14]49ten jore. Item 11 im [14]51ten jore.

Cristfeld²⁰ hoth /-10-/ 56 tzinßhuben der ist 22 besetzt und 19 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1 f. Item tzwene kretzem, einer ist wuste, der ander tzinset ^c5 f^c Summa 6 mr. Summa: 22 besetzt, 19 tzinsen, 3 /-wuste-/ freye, 33 sint wuste. Item 3 freye sullen tzinsen im [14]51ten jore.

Summa 49 mr.

^{c-c} *Tekst nadpisany ze znakiem wstawienia.*

¹⁴ Brzeźno Człuchowskie, 8 km na E od Człuchowa, SHGZCH, s. 27–28.

¹⁵ Jęczniki Wielkie, 6 km na SE od Człuchowa, SHGZCH, s. 63–64.

¹⁶ Głędowo, 3 km na SW od Człuchowa, SHGZCH, s. 56–57.

¹⁷ Dębica, 3 km na S od Człuchowa, SHGZCH, s. 51–53.

¹⁸ Wierzchowo Człuchowskie, 8 km na SE od Człuchowo, SHGZCH, s. 117.

¹⁹ Słupia, 6 km na NE od Debrzna, SHGZCH, s. 107–108.

²⁰ Chrzastowo, 9 km na W od Człuchowa, SHGZCH, s. 37–38.

[k. 3v] Stretzin²¹ hoth 84 tzinßhuben der ist 31 besetzt und 20 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Summa 11 mr und 16 sc. ^dItem 7 garten tzinsen zcu 8 sc und 4 huner. Item 1 garte 1 f, 4 huner. Item 5 garten zcu 1/2 f. Item 3 kretzen 2 mr, 12 sch haber. Item vom Mockenhole²² 2 mr^d Summa: 31 besetzt, 11 freye, 53 wuste. Item 5 sullen /-sc-/ tzinsen im [14]50ten jore. Item 6 im [14]52ten jore.

Rosenfeld²³ hoth 62 tzinßhuben der ist 13 besetzt und 10 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Summa 5 mr. Item 2 kretzem itzlicher 3 f, 1 ganß, sint wuste. Summa: 13 besetzt, 3 freye, 49 wuste. Item 1 sal tzinsen im [14]50ten jore. Item 2 im [14]52ten jore.

Prewschenwald²⁴ hoth 61 tzinßhuben der ist 27 besetzt und 18 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Item 2 kruge zcu 3 f, der eine ist wuste. Summa 10 mr minus f. Summa: 27 besetzt, item 9 freye, item 34 sint wuste. Item 3 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 3 sullen tzinsen im [14]49ten. Item 3 im [14]52ten jore.

Summa 26 mr und 10 sc.

[k. 4r] Petirswald²⁵ hoth 52 tzinßhuben der ist 26 besetzt und 16 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Item 2 kretzem zcu 3 f, einer ist wuste. Summa 9 mr minus 1 f. Summa: 26 besetzt, 10 freye, 26 wuste. Item 7 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 3 im [14]51ten jore.

Bysschoßwald²⁶ hoth 64 tzinßhuben der ist 33 besetzt und 20 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 16 sc, 2 huner. Item 2 kruge tzinsen 2 mr /-und sullen geben-/. Summa 15 mr und 8 sc. Summa: 33 besetzt, Item 31 wuste, Item 13 freye. Item 3 sullen im [14]49ten jore. Item 4 im /-51-/ [14]50ten jore. Item 6 im [14]51ten jore.

Ffurstenaw²⁷ hoth 60 tzinßhuben der ist 32 besetzt und 20 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Summa 11 mr und 16 sc. Item 3 kretzem itzlicher 1 mr und 8 sc, sint wuste. Item 4 garten zcu 4 sc, sint wuste,

^{d-d} Po prawej stronie uwaga: sint wuste.

²¹ Strzeżona, 4 km na N od Debrzna, SHGZCH, s. 110–112.

²² Mockenhole, w 1379 r. połowę dóbr rycerskich (*gut Muckenhol*) nadano sołtysowi i chłopom z sąsiedniej wsi Barkowo za roczny czynsz 2 grz., *Handfesten der Komurei Schlochau*, hrsg. v. Paul PANSKE, Danzig 1921 (dalej cyt. HKS), nr 124, s. 137. Dobra te znajdowały się zapewne między Barkowem i Strzeżoną.

²³ Rozwory, 8 km na W od Debrzna, SHGZCH, s. 101–102.

²⁴ Prusinowo Człuchowskie, 11 km na W od Debrzna, SHGZCH, s. 96–97.

²⁵ Cierznie, 10 km na NW od Debrzna, SHGZCH, s. 39–40.

²⁶ Biskupnica, 9 km na W od Człuchowa, SHGZCH, s. 24v25.

²⁷ Gwieździn, 12 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 59–60.

und 2 huner. Summa: 32 besetzt, 20 tzinsen, 12 freye, 28 wuste. Item 3 sullen tzinsen im [14]49ten jore. Item 3 im [14]50ten jore. Item 3 im [14]51ten jore. Item 3 im [14]52ten jore.

Summa 35 mr und 3 f.

[k. 4v] Stegirßwald²⁸ hoth 80 tzinßhuben der ist /-32-/ 45 besetzt und 36 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 4 sc.²⁹ Item 3 kruge sulden tzinsen itzlicher 2 mr minus 8 sc, zo tzinsen sey 2 1/2 mr. Summa 23 1/2 mr. Summa: 36 tzinsen, 9 freye, 35 wuste. Item 4 huben sullen tzinsen in [14]49ten jore. Item 5 im [14]52ten jore.

Hanßfeld³⁰ hoth 60 tzinßhuben der ist 45 besetzt und 20 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Summa 11 mr und 16 sc. Item 2 kretzem itzlicher 1 mr und 8 sc, sint wuste. Summa: 45 besetzt, 20 tzinsen, 25 freye, 15 wuste. Item 5 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 4 im [14]49ten jore. Item 6 im [14]52ten jore.

Dempslaw³¹ hoth 47 tzinßhuben der ist 25 besetzt und 17 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 11 sc, 2 huner. Summa 7 mr und 19 sc. ^eItem 47 garten zcu 1 f. Item 1 mr von kretzem. Item 3 f von kretzem^e. Summa: 25 besetzt, 17 tzinsen, 8 freye, 22 wuste. Item 3 huben tzinsen im [14]48ten jore. Item 5 im [14]49ten jore.

Summa 53 mr minus 1 sc.

[k. 5r] Valkenwald³² hoth 61 tzinßhuben der ist 27 1/2 besetzt und 16 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc. Summa 7 mr und 19 sc. Item 2 kretzem itzlicher 1 mr, sint wuste. ^fItem 1 garte 1/2 mr. Item 1 garte 8 sc. Item 1 garte 7 sc.^f Summa: 27 1/2 besetzt, 16 tzinsen, 11 1/2 freye, 22 1/2 wuste. Item 4 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 4 im [14]50ten jore. Item 3 1/2 im [14]52ten jore

Grunaw³³ hoth 72 tzinßhuben der ist 25 besetzt und 11 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 8 sc. Item 3 kretzem itzlicher 1 mr, 2 sint wuste. Summa

^{e-e} Z prawej strony uwaga: sint wuste.

^{f-f} Z prawej strony uwaga: sint wuste.

²⁸ Rzeczenica, 23 km na NE od Czarnego, SHGZCH, s. 103–104.

²⁹ Zapewne błąd pisarza. Czynsz z łanu wynosił 14 sc, co wynika z podanego sumowania. Taki sam czynsz z łanu pobierano w 1437 r., zob. *Das grosse Zinsbuch*, s. 109.

³⁰ Nadziejewo, 4 km na E od Czarnego, SHGZCH, s. 82.

³¹ Domisław, 6 km na SE od Czarnego, SHGZCH, s. 53.

³² Sokole, 3 km na SE od Czarnego, SHGZCH, s. 108–109.

³³ Stare Gronowo, pow. człuchowski, gm. Debrzno. Wieś w Królestwie Polskim od 1397 r., zastawione zakonowi krzyżackiemu, zob. M. BISKUP, *Wykaz krzywd i strat*, s. 122, przyp. 99. Inaczej M. GRZEGORZ w: SHGZCH, s. 58.

4 mr und 16 sc. Summa: 25 besetzt, 11 tzinsen, 14 freye, 47 wuste. Item 6 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 5 sullen tzinsen im [14]51ten jore.

Prachlaw³⁴ hoth 49 tzinßhuben der ist 44 besetzt und 32 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 14 sc, 2 huner. Item 4 kretzem itzlicher 20 sc, einer ist wuste. Summa 21 mr und 4 sc. Summa: 44 /-51-/ besetzt, 32 tzinsen, 5 wuste, 6 freye. Item 2 sullen tzinsen im [14]50ten jore. Item 4 im [14]52ten jore.

Flyssenstein³⁵ hoth 60 tzinßhuben der ist 12 besetzt und 10 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 8 sc, 2 huner. Summa 3 mr. Item 3 kretzmen itzlicher 3 f, sint wuste. Item 12 besetzt, 10 tzinsen, 2 freyen, 48 /-51-/ wuste. Item 2 huben sullen tzinsen im [14]50ten jore.

Summa 36 und 15 sc.

[k. 5v] Sampoln³⁶ hoth 30 1/2 tzinßhuben der ist 11 besetzt und 8 zcu tzine komen und tzinset von der hube 1/2 mr, 2 huner. Item 3 kretzem, 2 sint wuste, der eine tzinset 1 mr 2 sc. Summa 5 mr 2 sc. Item 2 garten itzlicher 8 sc, 2 huner, sint wuste. Summa: 11 besetzt, 8 tzinsen, 3 freye, 19 1/2 wuste. Item 3 sullen tzinsen im [14]49ten jore.

Newgut³⁷ hoth 44 tzinßhuben der ist 15 besetzt und ^s10 tzinsen^s tzinset von der hube 1/2 mr. Summa 5 mr. Item 1 kretzem 1 mr, ist wuste. Summa: 15 besetzt, 10 tzinsen, 5 freye, 28 wuste. Item 1 sal tzinsen im [14]48ten. Item 2 im [14]49ten jore.

Summa 10 mr. 2 sc.

Summa der huben dy gelt pfeen zcu tzinsen 1473. Item do von is ir besetzt 735. Item /-5-/ 490 sint zcu tzinse komen. Item 246 sint noch frey. Item 594 1/2 sint wuste.

[k. 6r] Dye stete

Slochow³⁸ Gebit 2 mr und 9 d von den garten. Item 2 mr von hokenbuden. Item 1/2 mr vom meltzhawse, ist wuste. Summa 4 mr und 9 d

Conitz³⁹ Item alle jor 10 schyffpfund speckfleisch awssim saltze. Item 54 steyn unslet. Item dy becker alle jor 12 lb pfeffir. Item 7 1/2 mr alle quatemper. Item

^{s-s} *Tekst nadpisany ze znakiem wstawienia.*

³⁴ Przechlewo, 15 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 97–99.

³⁵ Koczała, 15 km na E od Białego Boru, SHGZCH, s. 67–68.

³⁶ Sapolno Człuchowskie, 15 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 104–105.

³⁷ Nowa Wieś Człuchowska, 20 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 86.

³⁸ Człuchów, miasto.

³⁹ Chojnice, miasto.

dy walkmole hoth dys jor gegeben 12 mr doch zo gebit sey ein jor mee wen daß andir.

Fredeland⁴⁰ hoth 90 erbe, der ist 46 besetzt und 43 zcu tzinse komen und tzinset vom erbe 5 sc und 10 d. Item itzlich erbe gebit 6 d, 1/2 erbe 3 d, das heyst strossen geld.

Summa 10 mr 4 sc minus 4 d.

Summa 61^h mr^h 4 sc und 5 d.

[k. 6v] Hamersteyn⁴¹ hoth 11 1/2 hube und 16 1/2 morgen und gebit von der hube /-15-/ 14 sc.

Item hoth 43 morgen krug land do von gebit sey 9 f 3 sc.

Item 1 mr und 4 1/2 sc von hokenbuden und brotbrenken [s].

Summa 10 mr 5 sc und 3 d.

Baldenburg⁴² hoth dyß jor getzinset 3 1/2 mr und sulde wol tzinsen 4 1/2 mr sundir ist wuste.

Item dy sneydemole zcu Flyssenstein gebit 6 mr.

Swen und ku tzinß

Sichtze⁴³ 3 f, Czoßnaw⁴⁴ 1 1/2 mr, Pransen⁴⁵ 1 1/2 mr, Ratelwitz⁴⁶ 1/2 mr, Redern⁴⁷ /-4 mr-/ 6 mr, Gleysten⁴⁸ 1 1/2 mr, Sukaw⁴⁹ 2 1/2 mr

Summa 12 mr und 1 f

ⁱQwarsin⁵⁰ 3 mr, Czyten⁵¹ 2 mrⁱ

Summa 32 mr minus 1 sc

^h - ^h *Tekst nadpisany.*

ⁱ - ⁱ *Z prawej strony uwaga: wuste.*

⁴⁰ Debrzno, miasto.

⁴¹ Czarne, miasto.

⁴² Biały Bór, miasto.

⁴³ Żychce, 20 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 120–121.

⁴⁴ Czosnowo, około 16 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 47.

⁴⁵ Prądzona, 21 km na S od Bytowa, SHGZCH, s. 96.

⁴⁶ Raclawki, 7 km na E od Chojnic, Maksymilian GRZEGORZ, *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa tucholskiego w średniowieczu*, Tuchola–Bydgoszcz 2010, s. 90–91.

⁴⁷ Redern, wieś rycerska zaginiona, SHGZCH, s. 100.

⁴⁸ Gliśno, 13 km na SW od Bytowa, SHGZCH, s. 57.

⁴⁹ Żukowo, 14 km na E od Chojnic, SHGZCH, s. 121.

⁵⁰ Qwarsin, osada zaginiona, SHGZCH, s. 99.

⁵¹ Szczytno, 14 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 113–114.

[k. 7r] Mole tzinß alle quatemper

Wintmole zcu Slochow⁵² tzinset 3 f, Fredeland⁵³ hoth getzinset 12 1/2 mr und tzinset 4 1/2, Hamersteen⁵⁴ hoth tzinset 15 mr /-1-/ und tzinset 2 1/2, Sprynckmole⁵⁵ tzinset 1 mr, Puscmole⁵⁶ hotz tzinset 5 f und tzinset 1 mr, Hanßmole⁵⁷ hoth getzinset 2 1/2 mr tzinset 1 mr, Stegirß⁵⁸ hoth getzinset 7 f tzinset 1 mr, Funckenmole⁵⁹ tzinset 2 mr, Qweßdin⁶⁰ tzinset 3 f alle quatemper.

Summa alle quatemper 15 mr macht daß jor 60 mr

^jPolnitz 9 f quatemper, Czyremole⁶¹ 5 f quatemper, Bysschofswald 1 mr, Czyten⁶² 1 1/2 mr, wintmole zcu Reychenaw⁶³ 3 f, Brenßmole⁶⁴ 5 mr, Cristfeld 1 1/2 mr, Petirßwaldeschemole⁶⁵ 5 mr^j

Summa summarum alleß geldis gelde daß itzund gefeld awß steten, dorffern, molen molen [s] polenschen guttern und von alle gutter tzsinsen ist 441 mr minus 8 d guden gelde

[k. 7v] Deße nochgeschrebin stete und dorffir tzsinsen getreyde

Conitz⁶⁶ hoth hundert huben der ist 80 besetzt und zcu tzinse komen und tzinset von der hube 2 sch weyse, 3 sch rocken, 3 sch gerste, 2 sch haber und 1 ganß. Summa: 2 leste und 40 sch weyse, 2 leste und 40 sch haber, 4 leste roken, 4 leste gerste.

Fredeland⁶⁷ hoth 86 tzinßhuben der ist 80 besetzt und 70 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 3 sch rocken, 3 sch gerste, 2 sch haber. Summa: 3 1/2 last roken, 3 1/2 last gerste, 2 lest und 20 sch haber. Summa: 80 besetzten huben, 70 tzsinsen, 10 freye, 6 wuste. Item 10 freye sullen tzsinsen im [14]51ten jore.

^{j-j} Z prawej strony uwaga: sint wuste.

⁵² Człuchów wiatrak.

⁵³ Debrzno.

⁵⁴ Czarne.

⁵⁵ *Sprynckmole*, R. KUBICKI, op.cit., s. 509.

⁵⁶ *Buschmühle*, młyn na południe od leśniczówki Wolność i na zachód od wsi Charzykowy, R. KUBICKI, op.cit., s. 536.

⁵⁷ *Hanßmole*, R. KUBICKI, op.cit., s. 449.

⁵⁸ Rzeczenica, 23 km na NE od Czarnego, SHGZCH, s. 103–104.

⁵⁹ Funka (niem. Funker Mühl) koło wsi Charzykowy, R. KUBICKI, op.cit., s. 443.

⁶⁰ Brzeżno Szlacheckie, 30 km na NE od Białego Boru, SHGZCH, s. 28–29.

⁶¹ Prądy koło wsi Lędyczek (15 km na W od Debrzna), R. KUBICKI, op.cit., s. 495–496.

⁶² Szczytno, R. KUBICKI, op.cit., s. 519.

⁶³ Rychnowy wiatrak.

⁶⁴ *Brenßmole*, R. KUBICKI, op.cit., s. 429.

⁶⁵ Młyn Nierybie część sołectwa Cierznie.

⁶⁶ Chojnice.

⁶⁷ Debrzno.

Slochow⁶⁸ hoth 12 1/2 halbe tzinßhuben und sint besetzt und tzinset von der hube 4 sch rocken, 4 sch gerste, 4 sch haber, 2 huner. Summa: 50 sch rocken, 50 sch gerste, 50 sch haber.

Buchholtz⁶⁹ hoth 61 tzinßhuben der ist 22 besetzt und 17 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 5 sch rocken, 5 sch gerste, 9 sch haber, 2 huner. Summa: 1 last und 25 sch rocken, 1 last und 25 sch gerste, 2 1/2 last und 3 sch haber. Summa: 22 besetzt, 17 tzinsen, 41 wuste, 5 freye. Item 2 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 3 im [14]52ten jore.

[k. 8r] Mossin⁷⁰ hoth 63 tzinßhuben der ist 50 besetzt, der 40 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 5 sch rocken, 5 sch gerste und 9 sch haber und 2 huner. Summa: 3 leste und 20 sch rocken, 3 leste und 20 sch gerste, 6 leste haber. Summa: /-40-/ 50 huben besetzt, 40 tzinsen, 13 wuste, 10 freye. Item 2 sullen tzinsen im [14]48ten jore. Item 7 im [14]51ten jore. Item 1 im [14]52ten jore.

Marienburg⁷¹ hoth 31 tzinßhuben der ist 10 besetzt und zcu tzinse komen und tzinset von der hube 4 sch rocken, 4 gerste, 6 sch haber, 2 huner. Summa: 40 sch rocken, 40 sch gerste, 1 last haber. Item 21 wuste huben.

Heynrichswald⁷² hoth 90 tzinßhuben der 29 besetzt und 27 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 4 sch, 4 sch [s] gerste, 4 sch haber, 2 huner. Summa: 1 last und 48 sch rocken, 1 last und 48 sch gerste, 1 last und 48 sch haber. Summa: 29 besetzten, 27 tzinsen, 2 freye, 61 wuste. Item 1 sal tzinsen im [14]48ten. Item 1 im [14]50ten jore.

[k. 8v] Birkenfeld⁷³ hoth 62 tzinßhuben der 24 besetzt und 17 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 4 sch rocken, 4 sch gerste, 4 sch haber, 2 huner. Summa: 1 last und 8 sch rocken, 1 last und 8 sch gerste, 1 last und 8 sch /-gerste-/ haber. Summa: 24 besetzten huben, 17 tzinsen, 38 sint wuste, 7 freye. Item 1 sal tzinsen im [14]48ten jore. Item 2 im [14]50ten jore. Item 2 im [14]51ten jore. Item 2 im [14]52ten jore.

Crystfeld⁷⁴ hoth 61 tzinßhuben der ist 22 besetzt und 21 zcu tzinse komen und tzinset von der hube 2 sch rocken, 3 sch gerste, 4 sch haber. Summa: 42 sch rocken, 1 last und 3 sch gerste, 1 last und 24 sch haber. Summa: 22 besetzt, 21 tzinsen, 1 freye, 39 wuste. Item 1 hube sal tzinsen im [14]51ten jore.

---

⁶⁸ Człuchów.

⁶⁹ Bukowo Człuchowskie, 8 km na S od Człuchowa, SHGZCH, s. 29–30.

⁷⁰ Mosiny, 7 km na S od Człuchowa, SHGZCH, s. 79–80.

⁷¹ Myślizoszcz, 5 km na NE od Debrzna, SHGZCH, s. 81.

⁷² Uniechów, 8 km na NW od Debrzna, SHGZCH, s. 116–117.

⁷³ Barkowo, 12 km na SW od Człuchowa, SHGZCH, s. 19–20.

⁷⁴ Chrzastowo, 9 km na SW od Człuchowa, SHGZCH, s. 37–38.

Cramptzk⁷⁵ hoth 50 tzinßhuben der ist /-23-/ ^k-33-^k besetzt und 27 zcu tzinse komen und tzinset von der hube: 4 sch rocken, 4 sch gerste, 4 sch haber, 2 huner. Summa: 1 last und 48 sch rocken, 1 last und 48 sch gerste, 1 last und 48 sch haber. Summa: 33 besetzt, 27 tzinsen, 6 freye, 17 wuste. Item 3 huben sullen tzinsen im [14]49ten jore. Item 3 im [14]51ten jore.

[k. 9r] Summa der huben dy getreyde pflēen zcu tzinsen 605 1/2 huben. Item 362 1/2 sint besetzt. Item 321 1/2 sint zcu tzinse komen. Item 2 sint noch frey. Item 245 sint noch wuste.

Summa deß rocken von den huben. 18 leste und 41 1/2 sch rocken. Item 19 leste 32 sch gerste. Item 20 leste 41 sch haber. Item 2 leste und 40 sch weyse.

Item molen tzinsß

Dunkelßhagin⁷⁶ tzinset alle jor 6 leste rocken und 6 leste maltz. Virchow /-tzin-/ sulde tzinsen 8 leste mel und tzinset /-4-/ 3 leste meel. Blumenfeld⁷⁷ sulde tzinsen, leyt wuste. Petirwald 5 1/2 rocken ist wuste.

Summa awssm molen 9 leste rocken 6 leste maltz.

Item zo ist diß jor gefallen von der landmitte ^l-/-^l und awssm.....-^l 10 leste rocken

Summa alliß rocken 37 leste rocken ^m und ^m 41 1/2 sch rocken

Item zo ist diß jor gefallen 3 leste gerste von der landmitte

Summa allir gerste 22 leste und 32 sch gerste und 6 leste maltz

Item zo ist diß jor gefallen von inen frawenhabir⁷⁸ und walthaber 11 leste haber

Item landmitte 8 leste haber

Summa allis habirn der dyß jor ist gefallen 39 leste

[k. 9v] Summa summarum alliß getreydeß an tzinsern, molen, steten, dorffern, landmitte, inen frawenhabir und allem getreyde ⁿ-daßⁿ gefallen ist hundert leste und 7 leste und 21 sch.

Summa allir huben 1 dye pflēen zcu tzinsen obir 273 1/2 huben.

^{k-k} *Tekst nadpisany.*

^{l-l} *Wykreślony tekst nieczytelny.*

^{m-m} *Tekst nadpisany.*

ⁿ⁻ⁿ *Tekst nadpisany.*

⁷⁵ Krępsk, 9 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 71–72.

⁷⁶ Tunkieli, wieś włączona do m. Chojnic, SHGZCH, s. 115.

⁷⁷ Niwy, 6 km od Kamienia, SHGZCH, s. 83–84.

⁷⁸ Różne hipotezy odnośnie znaczenia tej daniny zob. HKS, s. 211–213.

Item der ist obir ab besetzt 1097 1/2. Item der ist 811 1/2 zcu tzinse komen.
Item 297 haben noch freyheyt. Item der ist 976 wuste.

Item zo ist diß jor gefallen 34 tone honige der ist ken Marienburg⁷⁹ gekomen
16. Ouch zo gefelt ein jor mer wen daß andir.

[k. 10r] [karta pusta]

[k. 10v] Dy dinste

o-Gerhartßdorf⁸⁰, Geylefeld⁸¹, Gottzendorff⁸², Butzkendorff⁸³, Gezeryk⁸⁴,
Moßnytz⁸⁵, Jocabßdorff⁸⁶, Stolzenfeld⁸⁷, Berenwald⁸⁸, Byrgelaw⁸⁹, Sbenyn⁹⁰,
Platendinst⁹¹, Conarsyn⁹², Breytenfeld⁹³, Lancke⁹⁴, Lozyn⁹⁵, Krummensehe⁹⁶,
Dinkerßhagin⁹⁷, Borsekow⁹⁸, Czyten, Gotzkow, Doringeßdorff⁹⁹, Glanden¹⁰⁰,
Dompsla Brae¹⁰¹, Schonewerdir¹⁰², Cleyne Gentznik¹⁰³, Clawßfeld¹⁰⁴, Dame-

⁷⁹ Malbork.

⁸⁰ Ogorzeliny, 7 km na N od Kamienia, SHGZCH, s. 88–89.

⁸¹ Wyczechy, 6 km na E od Czarnego, SHGZCH, s. 118.

⁸² Gockowo, 9 km na NE od Czarnego, SHGZCH, s. 57.

⁸³ Objezierze, 11 km na E od Chojnic, SHGZCH, s. 87.

⁸⁴ Jeziorki, 9 km na E od Chojnic, SHGZCH, s. 63.

⁸⁵ Moszczenica, 7 km na SW od Chojnic, SHGZCH, s. 80–81.

⁸⁶ Zamarte, 7 km na N od Kamienia, SHGZCH, s. 118–119.

⁸⁷ Stołczno, 6 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 110–112.

⁸⁸ Bińcze, 13 km na W od Człuchowa, SHGZCH, s. 24.

⁸⁹ Czarnoszyce, 10 km na NE od Człuchowa, SHGZCH, s. 43–44.

⁹⁰ Zbeniny, 6 km na NE od Chojnic, SHGZCH, s. 120.

⁹¹ Płonica, 7 km na S od Człuchowa, SHGZCH, s. 93–94.

⁹² Konarzyny, 17 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 69–70.

⁹³ Sierpowo, 6 km na S od Czarnego, SHGZCH, s. 105–106.

⁹⁴ Łąkie, 20 km na S od Bytowa, SHGZCH, s. 76–77.

⁹⁵ Łoża, 9 km na E od Czarnego, SHGZCH, s. 77.

⁹⁶ Krzemieniewo, 9 km na S od Czarnego, SHGZCH, s. 72.

⁹⁷ Tunkieli, obecnie część miasta Chojnic, SHGZCH, s. 115.

⁹⁸ Borzyszkowy, 40 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 26.

⁹⁹ Doręgowice, 9 km na SE od Człuchowa, SHGZCH, s. 54.

¹⁰⁰ Glandaw, dobra zaginione, SHGZCH, s. 55–56.

¹⁰¹ *Dompsla Brae* (*Thomyslaw by der Bra* – Domysław nad Brdą), zaginione dobra rycerskie, położone nad rzeką Brdą (niem. Brahe), obok miejscowości Lotyń i Żukowo, HKS, nr 109, s. 122–123.

¹⁰² Skowarnki, 10 km na NW od Debrzna, SHGZCH, s. 106.

¹⁰³ Jęczniki Małe, 5 km na SE od Człuchowa, SHGZCH, s. 63.

¹⁰⁴ Jaromierz, 5 km na SW od Człuchowa, SHGZCH, s. 61–62.

raw¹⁰⁵, Tzelelaw¹⁰⁶, Leypnitz¹⁰⁷, Ratelwitz, Pawelkow¹⁰⁸, Jocusch Conitz¹⁰⁹, Lysow¹¹⁰, Elzenaw¹¹¹, Sychtze, Gleysten, Qweßden¹¹², Gemelen¹¹³, Pransen, Czoßnow¹¹⁴, Prewschendorff¹¹⁵, Nezewantz^{116-o}

Summa 43

[k. 11r] P-Schonenfeld¹¹⁷, Hogenwald¹¹⁸, Sabyst¹¹⁹, Rawtenberg¹²⁰, Blumenfeld, Hennyßdorff¹²¹, Crayanten¹²², Cladaw^{123-p}

r-Grosse Pawlow¹²⁴, Pagdantz¹²⁵, Hermanßdorff¹²⁶, Osterwyk¹²⁷, Brysnitz¹²⁸, Lottin^{129-r}

^{o-o} W odniesieniu do tych miejscowości po prawej strony zapiska: deße dinste sint besetzt und dinen.

^{p-p} W przypadku tych miejscowości z prawej strony zapisano: uff desen guttern wonen scholtzen.

^{r-r} W przypadku tych miejscowości z prawej strony zapisano: Deße dinste habin dy erbar lewte awßgekowfft und scholtzen doruff gesatz und dy dinen nicht alzo fulkomelichen alß unser scholtzen. ¹⁰⁵ Dąbrowa Człuchowska, 15 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 47–48.

¹⁰⁶ Ciecholewy, 16 na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 38–39.

¹⁰⁷ Lipnica, 20 km na S od Bytowa, SHGZCH, s. 73v74.

¹⁰⁸ Pawłówko, 9 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 92–93.

¹⁰⁹ Jocuschconitz, dobra rycerskie zaginione, obecnie część wsi Jarcewo, HKS, s. 101–104.

¹¹⁰ Lisewo, 12 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 74–76.

¹¹¹ Olszanowo, 13 km na E od Czarnego, SHGZCH, s. 89.

¹¹² Gwiazda (niem. Gwesden, Gwesdin) dobra rycerskie, zaginione, SHGZCH, s. 59.

¹¹³ Jemielno, 12 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 62.

¹¹⁴ Czosnowo, 16 km na N od Człuchowa, SHGZCH, s. 47.

¹¹⁵ Prewschendorf, osada zaginiona położona koło wsi Niwy, SHGZCH, s. 96.

¹¹⁶ Nieżywieć, 3 km na W od Chojnic, SHGZCH, s. 83.

¹¹⁷ Nieżychowice, 3 km na SW od Chojnic. Jako Szenfeld zob. SHGZCH, s. 112.

¹¹⁸ Hohenwalde, zaginione dobra rycerskie 10 km na W od Człuchowa, SHGZCH, s. 60.

¹¹⁹ Czartołomie (w średniowieczu *Zawist* – *Zawiść*), obecnie część wsi Jarcewo, SHGZCH, s. 44, 119–120.

¹²⁰ Raciniewo, 7 km na E od Czarnego, SHGZCH, s. 99–100.

¹²¹ Angowice, 4 km na S od Chojnic, SHGZCH, s. 19–20.

¹²² Krojanty, 5 km na NE od Chojnic, SHGZCH, s. 72–73.

¹²³ Kłodawa, 6 km na NE od Chojnic, SHGZCH, s. 67.

¹²⁴ Pawłowo, 5 km na SE od Chojnic, SHGZCH, s. 91–92.

¹²⁵ Pakotulsko, 18 km na NW od Człuchowa, SHGZCH, s. 91.

¹²⁶ Jerzmionki, 8 km na N od Kamienia, SHGZCH, s. 62.

¹²⁷ Ostrowite, 18 km na S od Bytowa, SHGZCH, s. 90–91.

¹²⁸ Brzeźnica, 3 km na E od Białego Boru, SHGZCH, s. 27.

¹²⁹ Lotyń, 11 km na E od Chojnic, SHGZCH, s. 74–76.

^s-Grunßberg¹³⁰, Schonaw¹³¹, Everßfeld¹³², Demyn¹³³, Schoneberg¹³⁴, Heynrichßdorff¹³⁵, Dresen¹³⁶, Grabaw¹³⁷, Petirkow¹³⁸, Maldyten¹³⁹, Ostatz¹⁴⁰, Hulffe¹⁴¹, Remmen¹⁴², Falkenhagin¹⁴³, Reynenfeld¹⁴⁴, Stremelow¹⁴⁵, Ramkenßgut^{146-s}

Summa 17

^t-Walterßdorf¹⁴⁷, Polnitz, Fredeland¹⁴⁸, Schiltberg¹⁴⁹, Valkenwald, Rosenfeld^t

[k. 11v] Scholtzen

Heynrychßwald, Lychtenhagen, Reychenow, Petirßwald, Rosenfeld, Birkenfeld, Valkenwald, Stretyn, Prechlaw, Crystfeld, /-Mie-/ Marienfeld, Buchholtz, Mossin, Gentznik, Dampnitz, Bysschoßwald, Hansfeld, /-Dampnitz-/ Stegers¹⁵⁰, Furstenaw, Mewßkendorff, Wenige Conitz, New Kirche, Brysen, Prewschenwald, Krampitzk, Virchow, Polnitz, Steynborn, Domspla, Grunaw

Nadesłany 18 VII 2017

Nadesłany po poprawkach recenzyjnych 16 IX 2017

Zaakceptowany 24 IX 2017

Dr hab. Rafał Kubicki, prof. UG
Instytut Historii
Uniwersytet Gdański
e-mail: hisrk@univ.gda.pl

^{s-s} Z prawej strony obok tych miejscowości zapisano uwagę: sint wuste.

^{t-t} Z prawej strony obok tych miejscowości zapisano uwagę: Someringe.

¹³⁰ Klawkowo, na NE od Chojnic. Brak hasła w SHGZCH.

¹³¹ Drzonowo, 8 km na S od Białego Boru, SHGZCH, s. 54–55.

¹³² Przybyradz, 6 km na S od Białego Boru, SHGZCH, s. 99.

¹³³ Dyminek, 10 km na N od Czarnego, SHGZCH, s. 55.

¹³⁴ Kaliska, 4 km na NE od Białego Boru, SHGZCH, s. 64–65.

¹³⁵ Przeradz (niem. Heinrichsdorf), pow. bytowski, gm. Miastko, HKS nr 27, s. 40–42; nr 87, s. 101.

¹³⁶ Dźwierzno, 15 km na NE od Białego Boru, SHGZCH, s. 55.

¹³⁷ Grabowo, 6 km na E od Białego Boru, SHGZCH, s. 57–58.

¹³⁸ Pietrzykowo, 24 km na NE od Białego Boru, SHGZCH, s. 93.

¹³⁹ *Malditen*, osada zaginiona położona koło wsi Niwy i Zamarte, SHGZCH, s. 77–78.

¹⁴⁰ Ostrza, 14 km na S od Czarnego, SHGZCH, s. 91.

¹⁴¹ Pomoc (niem. Hülfe), część miasta Chojnic, SHGZCH, s. 61.

¹⁴² Rębno, 5 km na NE od Łędyczka, SHGZCH, s. 100.

¹⁴³ Miłocice (niem. Falkenhagen), pow. bytowski, gm. Miastko.

¹⁴⁴ Barnowiec (niem. Reinfeld), pow. bytowski, gm. Miastko.

¹⁴⁵ Trzemielewo, 4 km na SE od Białego Boru, SHGZCH, s. 115.

¹⁴⁶ *Ramkenguth* zaginione dobra rycerskie.

¹⁴⁷ Kiełpin, 5 km na NE od Człuchowa, SHGZCH, s. 66–67.

¹⁴⁸ Debrzno.

¹⁴⁹ Kamień, 7 km na N od Debrzna, SHGZCH, s. 65.

¹⁵⁰ Rzeczenica, 23 km na NE od Czarnego, SHGZCH, s. 103–104.

REGISTER OF RENTS AND SERVICES OF THE COMMANDRY
OF CZŁUCHÓW FROM THE YEAR 1446 ALONG WITH AN INVENTORY
OF HORSES AND KITCHEN SUPPLIES IN CZŁUCHÓW CASTLE

Summary

Key words: the Teutonic Order, rural economy, Eastern Pomerania

The edition presented here encompasses the register of rents and services of the commandry of Człuchów written in 1446, now preserved in the Secret State Archives Prussian Cultural Heritage (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz) in Berlin Dahlem. It also includes the inventory of horses, weapons and kitchen supplies in Człuchów castle, which was published earlier in the so-called Great Book of Offices (*Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*).

The register of rents from the year 1446 is similar in content to the register of rents of the commandry from the year 1437 published as part of the so-called Great Rent Book (*Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens*), including the data acquired during a nationwide visit. The register of 1446 includes more detailed information about the subject matter, as it records not only the number of hinds actually populated along with the value of the rent paid for them, but also the number of empty hinds and hinds in the process of settlement (in the period of the so-called *wolnizna*) with the date of the payment of the first rent. The register also includes rents imposed on inns and mills operating in the territory of the commandry, the former payments of knights according to Polish law (the monetary equivalent of a cow and a pig – the payment was referred to as *swen und ku tzinsß*) along with the so-called forest oat (*walthaber*) – the charge for permission to collect brushwood and pasture the cattle in the beech forests of the Teutonic Order. In the final part, the source includes the register of the knight's servants along with a list of estates that were manned with peasants or had a military function as well as abandoned ones, unable at that time to play any military role.

DAS VERZEICHNIS DER GEBÜHREN UND DIENSTE
IN DER KOMTUREI SCHLOCHAU AUS DEM JAHR 1446 UND DAS INVENTAR AN
PFERDEN, WAFFEN UND KÜCHENVORRÄTEN IN DER BURG VON SCHLOCHAU

Zusammenfassung

Schlüsselwörter: Deutscher Orden, Landwirtschaft, Pommerellen

Das Verzeichnis der Gebühren und Dienste in der Komturei Schlochau aus dem Jahr 1446 und das Inventar an Pferden, Waffen und Küchenvorräten in der Burg von Schlochau

Die vorgestellte Edition umfasst ein 1446 hergestelltes Verzeichnis der Gebühren und Dienste in der Komturei Schlochau, das gegenwärtig im Geheimen Staatsarchiv

Preußischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem aufbewahrt wird. Berücksichtigt wurde auch das an seinem Anfang befindliche Inventar von Pferden, Waffen und Küchenvorräten in der Burg in Schlochau, das schon früher im sogenannten „Großen Ämterbuch des Deutschen Ordens“) publiziert worden ist.

Das Verzeichnis der Gebühren von 1446 ähnelt in seinem Inhalt einer Zusammenstellung der Gebühren der Komturei, die im sogenannten „Großen Zinsbuch des Deutschen Ritterordens“ publiziert ist und die in Wirklichkeit Angaben enthält, die im Rahmen einer Landesvisitation gewonnen wurden. Dabei überliefert das Verzeichnis von 1446 normalerweise genauere Angaben zu diesem Thema, denn neben der Gesamtzahl des zinsbaren Grundes vermerkt es nicht nur die Zahl der tatsächlich besiedelten Hufen zusammen mit der Höhe des von ihnen bezahlten Zinses, sondern auch die Zahl der brachliegenden Hufen und derer, die erneut bebaut wurden (in der Periode der Steuerfreiheit), einschließlich Angabe des Termins für die Zahlung des ersten Zinses. In dem Verzeichnis sind auch die Zinszahlungen berücksichtigt, die von den Schenken und Mühlen erhoben wurden, die auf dem Gebiet der Komturei betrieben wurden, ebenso die ehemaligen Leistungen der Rittergüter zu polnischem Recht, die in Zinszahlungen umgewandelt worden waren (das Äquivalent für eine Kuh und ein Schwein in Geld, die Gebühr wurde als *swen und ku tzins* bezeichnet) sowie der sogenannte Waldhafer (*walthaber*), eine Gebühr für die Erlaubnis zum Sammeln von Reisig und Viehfutter in den Buchenwäldern des Ordens. In ihrem letzten Teil enthält die besprochene Quelle eine Zusammenstellung der Ritterdienste, in dem sowohl die Rittergüter erwähnt werden, die mit Bauern besetzt waren und Heeresfolge leisteten, als auch die verwaisten, die zu dieser Zeit nicht in der Lage waren ihre militärischen Verpflichtungen zu erfüllen.

TNT

BIBLIOGRAFIA

- Biskup, Marian. „Skład konwentu zakonu krzyżackiego w Człuchowie z 1413 r.”. *Zapiski Historyczne* 63/1 (1998): 123–128.
- Biskup, Marian. „Wykaz krzywd i strat wyrządzonych archidiecezji gnieźnieńskiej w okręgach człuchowskim i tucholskim z roku 1436”. *Zapiski Historyczne* 69/1 (2004): 111–123.
- Bruski, Klemens. *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego studium prozopograficzne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2002.
- Grzegorz, Maksymilian. *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa tucholskiego w średniowieczu*. Tuchola: Starostwo Powiatowe; Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW, 2010.
- Grzegorz, Maksymilian. *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chojnickiej w granicach komturstwa człuchowskiego*. Chojnice: CTPN, 2005.
- Joachim, Erich, Walther Hubatsch, eds. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, part 1, vol. 3: (1511–1525). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.
- Joachim, Erich, Walther Hubatsch, eds. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, part 1, vol 1: (1198–1454). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948.
- Kubicki, Rafał. *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2012.
- Panske, Paul, ed. *Handfesten der Komturei Schlochau*. Danzig: A. W. Kafemann, 1921.
- Targowski, Michał. *Na prawie polskim i niemieckim. Kształtowanie się ziemskiej własności szlacheckiej na Pomorzu Gdańskim w XIII–XVI wieku*. Warszawa: DiG, 2014.
- Thielen, Peter G., ed. *Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*. Marburg: N. G. Elwert, 1958.
- Ulanowski, Bolesław, ed. *Visitationes bonorum archiepiscopatus necnon capituli Gnesnensis saeculi XVI*. Kraków: nakł. Polskiej Akademji Umiejętności, 1920.
- Wolff, Adam. „Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku”. *Studia Źródłoznawcze* 1 (1957): 155–184.
- Ziesemer, Walther, ed. *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*. Danzig: A. W. Kafemann, 1921.